ژاك دێریدا...لەنێوان زمان و فەلسەفەدا

هێمن مەحمود/دەربەندیخان
Hemnm1979@yahoo.com

ئایا ئەمڕۆ گەر فەیلەسوفێکی فەرەنسی بیت چ مانایەکی هەیە؟(ژاك دێریدا) لەساڵی 1999 وەڵامی ئەم پرسیارەی داوەتەوە و دەڵێت(لەسەر فەیلەسوف پێویستە کە خاوەنی هیچ پاساپۆرتێك نەبێت،نەك هەر ئەوەندەش بەڵکو نابێت خاوەنی هیچ ئەوراقێکیش بێت،وەنابێت داوای هیچ تەئشیرەیەکیشی لێبکەین،وەك چۆن نابێت نوێنەرایەتی هیچ ڕەگەزێك یان نەتەوەیەکی دیاریکراو یان سەر بەهیچ زمانێکی دیاریکراوبێت).

ئەویش لەبەرئەوەی کە فەلسەفە کەلەپورێکی ئینسانیە و ناڕواتە ناو هیچ چوارچێیەکی دیاریکراوی هاولاتیبون یان دەوڵەتەوە تەنانەت دوریشە لەچەمکەکانی ڕژێمە سیاسیەکانەوە،بەڵام یەکێك لەفەیلەسوفە فەرەنسیە گەورەکان ئەوەی بەگرنگ زانیوە لەسەر فەیلەسوف کە بەزمانی دایك بنوسێت و لەناو هەمان زماندا زمانێك بدۆزێتەوە.

(ژاك دێریدا) ساڵی 1930 ی لە جەزائیر لەدایکبوە،ساڵی 1942 بەپێی یاسای دژە سامیەت کە دەسەڵاتدارانی فەرەنسی بەسەرۆکایەتی (ڤیشی)دەریکردبوو لە قوتابخانە دەردەکرێت.

دوای ئەوەش کە تەمەنی بوو بە نۆزدە ساڵان(دێریدا) گەڕایەوە پاریس بۆ ئەوەی خوێندنەکەی لەخانەی مامۆستایانی باڵا تەواوبکات و دوای دوو ساڵ لەو مێژووە توانی بخوێنێت.

بەپێی یاسای فەرەنسی دەبوو لەنێوان خزمەتی سەربازی یان وتنەوەی زمانی فەرەنسی لەدەرەوەی وڵات هەڵبژێرێت،هەر بۆیە ئەوەی دوهەمیانی هەڵبژارد و لەوڵاتی جەزائیر لەیەکێك لەپەیمانگاکانی وەك مامۆستا دەستبەکاربوو،کاتێکیش گەڕایەوە پاریس وەك مامۆستای یاریدەر لەزانکۆی سۆربۆن دەستبەکاربوو.

لەساڵی 1964یش وەك مامۆستایەك لەخانەی مامۆستایانی باڵا دەستبەکاربوو هەتا ساڵی 1984 مایەوە تا ئەو کاتەی بۆ پەیمانگای دیراساتە باڵاکانی زانستە کۆمەڵایەتیەکان هەڵبژێردراو دواتریش بو بەسەرپەرشتیاری خوێندن لە پەیمانگا فەلسەفیەکان کە لەسەر پێنیاری خۆی دروستکرابوو.

جگە لەم ژیاننامە(دێریدا) ژیاننامەیەکی جیاوازتری دیکەی هەیە کە کۆمەڵێك تەگەرە خستنە بەردەم و بیانو هێنانەوە دەگرێتەوە کە لەبەردەمیدا قوتکراونەتەوە بۆ ئەوەی ناوبانگی لەبواری فەلسەفی ئەکادیمیدا تەشەنە نەکات،ئەمە جگە لەوەی لە زانکۆکان و دەزگا فەرەنسیەکانیشدا جێگای نەبێتەوە کە هەر ئەمانەش بوو وەهایلێکرد کە نە لە(سۆربۆن) و نە لە(کۆلێژی دی فرانس)هیچ کورسیەکی مامۆستایی وەدەستنەکەوێت،هەروەها زانکۆی(نانتێر)یش ئەو پەیمانەی خۆی نەبردە سەر بەوەی کە کورسیەکی پێبدات،لە کاتێکدا ئەم فەیلەسوفە ناوبانگێکی بەرفراوانیشی هەبوو وەچەندین سودیشی بەخشیبوو کە هەر لە ئەمەریکاو ژاپۆنە وە هەتاوەکو وڵاتانی ئەمریکای لاتینی و ڕوسیاشی دەگرتەوە.

پەیوەستبونە چارەنوسسازەکەی (دێریدا) بەفەلسەفەوە وەهای لێنەکرد کە شوێنێکی گونجاو و چاکی لەنێوەندی پیاوانی فەلسەفەدا پێببڕێت،ئەمە جگە لەوەی لەناوەندی زانکۆیشدا هەر لە پەراوێزی کاری فەلسەفی زانکۆ و دەزگاکانیدا بوو.

دواتر ئەم هەڵوێستە واپێویستدەکات یەکەمجار و بەر لەهەموشتێك شێوازێکی فەلسەفی ئاشکرا دابهێنرێت وەك چۆن ئەوە حاڵی ڕەوتە فەلسەفیەکانی دیکە بوو،ئەوانەی کە لەنیوەی دوهەمی سەدەی ڕابوردودا دەرکەوتن کە بەسارتەر دەستیپێکرد تاوەکو دەگات بە(دۆلۆز و بادیۆ و باشلار و لیڤی شتراوس و میلۆبۆنتی و لاکان و تەنانەت فۆکۆش).

لێرەدا فەلسەفە لە زماندا پێکدێت یان زمان لەناو فەلسەفەدا پێکدێت بەجۆرێك وا پێویستدەکات لەیەککاتدا لەڕێگای مانای موجەرد لەزماندا و لەڕێگای نوسینەوە بێت.

ئەم گرنگیپێدانە گەشەکردوەش لەلای درێدا وەهایلێکرد کە زمانێکی تایبەت بەخۆی بەکاربهێنێت،نوسینیش بەم زمانە هاوکاتە لەگەڵ خستنە ڕووی قەناعەتە میتافیزکیە ڕۆژئاواییەکان بۆ مشتومڕ کە (دێردا) لەژێر چەمکی هەڵوەشاندەوە(التفكيك) دا لێ ڕوانیوە.

بەڵام ئایا هەڵوەشاندوە چیە کە دێریدا مەبەستیەتی؟

بەدڵنیاییەوە ئەوە سیاقێك نیە یان تیۆرەیەك نیە بەقەدەر ئەوەی پرۆژیەکە لەدڵی فەلسەفەی ئەوروپیدا و شۆڕشێکیشە دژی چەمکەکانی و هەروەها ِخۆجیاکردنەوەی بیری ڕەخنەیشە لەکەلەپورە فەلسەفیە تەقلیدییەکە.

چەمکی هەڵوەشاندەوەگەرایش بە زەرورەت بەماناکەی(هایدگەر) نایەت یان بەوەی کە فرۆید لەچەند لێکۆڵینەوەیەکدا شیکردۆتەوە و پێیگەشتوە،بەڵکو مەبەست لێی شیکردنەوەی ئەو ڕێسایانەیە کە دەبنە بنەڕەتێك بۆ دروستبونی تیورەی مەعریفە لەفەلسەفەدا.

بـەهۆی خوێندنەوەیـەكی جیـدی كارەكـانی(هۆسـرێڵ)ەوە،دێریـدا لـەكتێبی (DELA GRAMMATOLOLOGIE)كـە لەسـاڵی 1967 دا بڵاوبویەوە ئەوەمان بۆ ڕوندەكاتەوە كە پێویستە لەسەرمان نەموزەجی عەقڵی یەكەمین(ئەو عەقڵەی كە لەئەفلاتۆنەتی تـازەدا خـالیق و گـەردونی لەیەك جیادەكردەوە و هەر لەسەردەمی ئەغریقیە پێشوەكانەوە پلەیەكی باڵاتری دەدا بەوشە و دەنـگ و گوفتـار) بگۆڕین بەنوسـین بـەو سـیفەتەی كە نوسـراوێكی دارێـژراوە و توانـای ئـەوەی هەیـە كـە دەق لـە ناوەڕۆكـە ئەسـڵیەكە جیابكاتـەوە و بیكات بـە پردێـك بـە مەبەسـتی(هەڵوەشـاندەوەی ڕەمزەكانی) و(خوێندوە)ی بەشێوەیەكی ناكۆتا.

هەربۆیە دێریدا لێرەوە لەژێر كاریگەری ئەزمونی زۆرێك لە دەقە فەلسەفیەكانی(پلاتۆت و هیگڵ و هایدگەر و ئەرستۆ و نیچە وكانـت و مـۆنتینی و ماركس و كیركەگارد) و چەند لێكۆڵینەوەیـەكی دەرونـی(فرۆیـد و لاكـان) و دەقـە ئەدەبیـەكانی(كافكا وپلانـشۆت ولـیری وجـۆیس وبـدنگ و پاتـای و مالارمیە)كار لەسەر چەمكی(هەڵوەشاندنەوە) دەكات بەوەی كە (هەڵوەشـاندنەوە) دەكەوێـتە بـەرەی دژی هـەمو ئـەو مەنهەجـە فەلـسەفیانەی دیكـە تەنانەت ئەوانەشی كە دەرگا لەسەر خوێندنەوەی سنورداری دەق دەكەنەوە،كە ئەمەش لەمەنهەجیەتە تەقلیدیەكاندا ڕونادات.

دێریدا چەندین شێوازی تازەی لەنوسیندا داهێنا كە ڕێگای ئەوەیان بۆ خۆشكرد كـە ببێـت بـەخاوەنی ئـەزمونێكی زۆر لەنوسـینی شـێوە جیـاواز كـە وایلێكرد دوبارە بیر لەهەمو(المسلمات) ە ئەدەبی و بەدیهیاتە فەلسەفیەكان بكاتەوە.

بەمجورە بەكارهێنانی زمان و دەرچون لە سنورەكانی و وەسفكردنی بـەوەی یەكێكـە لەئەركـەكانی فەلـسەفە،لەوانەیە ئـەو هۆكـارە سـەرەكیەش بێـت وەهایكردبێت لە فەیلەسوفە موحافیزكارەكان كە بەهیچ جۆرێك لەجۆرەكات لەگەڵ دێریدا پێكنایەنەوە.

سەرچاوە/

الصباح ی ڕۆژی 2006/3/27

و.لەفەرەنسیەوە بۆ عەرەبی/

ئەحمەد عەلوان تەقی.